

Monitoring telt mee!

Met ruim 180 vrijwilligers die in hun vrije tijd monitoren zit Waternet in een luxepositie. De gegevens die verzameld worden zijn veelal van groot belang voor ons beheer, voor het nakomen van verplichtingen die wij hebben en voor het meten van de biodiversiteit in onze gebieden in het algemeen.

Maar wat doen we nu *precies* met de verzamelde gegevens? In dit jaarverslag licht ik dat per soortgroep toe. Ook als er (dit jaar!) geen gebruik van is gemaakt voor specifieke doeleinden, wordt dit vermeld.

In algemene zin worden gegevens gebruikt voor:

- Ruimtelijke ingrepen voor zowel natuur- als drinkwaterprojecten. Hier moet worden voldaan aan wet- en regelgeving (Flora- en faunawet en Natuurbeschermingswet (binnenkort de nieuwe Natuurwet)
- Het nakomen van monitoringverplichtingen (bijvoorbeeld Natura 2000; Natuurbrug Zandpoort)
- Het bepalen van kerngebieden van soorten. Dit kan leiden het bepalen van locaties voor natuurherstel, of, indien nodig, extra bescherming.
- Trends: zijn er positieve of negatieve trends te bespeuren in het duin die een gemeenschappelijke oorzaak lijken te hebben? Dit kan leiden tot beheeringrepen of meer onderzoek.
- Meten van effecten van beheeringrepen. Daar kunnen we uit leren voor toekomstige projecten.

Grotere concrete projecten van het afgelopen jaar noem ik vast hier:

- Monitoringgegevens zijn gebruikt voor het vaststellen van ecologische effecten van damherten. De rapporten zijn te vinden in het damhertdossier op waternet.nl/ADW
- Er is gewerkt aan een artikel over broedvogeltrends door Waternet en de twee vogelwerkgroepen in de AWD. Het commentaar van de redactie van Limosa is ontvangen en wordt verwerkt.

Waternet sponsorde twee atlassen waarvoor gegevens van tellingen uit de AWD voor zijn gebruikt: Vrije Vogels en Zoogdierenatlas Noord-Holland.

Vincent van der Spek
Waternet

Monitoring Waternet 2015

Boommarters

Deze spectaculaire, maar zeer lastig te inventariseren soort wordt gevolgd door middel van camera's en door het verzamelen van losse waarnemingen.

Tellers

Gerben Achterkamp en Bart Noort.

Resultaten

De onderzoekers zagen zelf geen boommarters. Sinds drie camera's zijn gestolen/ kapot gemaakt in 2014 waren er dit jaar geen camera's operationeel. Het aantal losse waarnemingen (tien binnen de AWD) bleef achter bij voorgaande jaren. Mogelijk is dit een gevolg van het verwijderen van Amerikaanse vogelkers in de bossen (minder ondergroei en dus minder prooien), maar de onderzoekers houden wat betreft deze hypothese een flinke slag om de arm.

Gegevensgebruik door Waternet

Waternet heeft voor enkele losse projecten waarbij vanuit gezaagd moest worden advies aan de werkgroep gevraagd over de aanwezigheid van boommarternesten.

Eekhoorns

Eekhoorns worden vooral in het winterhalfjaar geteld: zonder bladeren aan de bomen kunnen nesten makkelijker gevonden worden.

Tellers

Paul Smits en Clarence Wever (coördinator)

Resultaten

Het gaat in de gehele duinstreek niet goed met de eekhoorn. Het was dan ook een slecht jaar in de AWD. Een lichtpuntje was de vondst van twee nesten (door dezelfde eekhoorn gebruikt; dat had de waarnemer nog niet vaak gezien) langs de Beukenlaan: hier werd in 2014 geen nest gevonden.

Gegevensgebruik door Waternet

Gegevens die in de Nationale Databank Flora en Fauna terechtkomen, worden gebruikt bij de uitvoer van werkzaamheden. Daarnaast geeft Waternet losse waarnemingen van eekhoorns van medewerkers en bezoekers door aan de onderzoekers, om tezamen een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de eekhoornstand.

Vleermuizen

Wintertellingen

Jaarlijks worden in januari eenmaal de bunkers in de AWD geteld op overwinterende vleermuizen. De gegevens worden vastgelegd binnen het Netwerk Ecologische Monitoring. In één bunker hangt een camera, waarvan de beelden nog niet geanalyseerd zijn.

Tellers

Gerben Achterkamp, Rogier Lange, Bart Noort en vaste gast Floor van Vliet.

Resultaten

Na het magere 2014 ('slechts' 175 exemplaren) was dit jaar met 253 getelde dieren weer goed. Het ging om 15 gewone grootovleermuizen, 14 meervleermuizen, 218 watervleermuizen en zes

Monitoring Waternet 2015

franjestarten. Een losse melding van een watervleermuis in een abri op 14 februari was gezien de datum opvallend.

Gegevensgebruik door Waternet

Vleermuizen zijn strikt beschermd. Bij werkzaamheden wordt met behulp van de gegevens rekening gehouden met bezette bunkers. Daarnaast is meervleermuis een Natura 2000-doelsoort. Met behulp van de wintertellingen kunnen we de populatie volgen.

Overige tellingen

's Zomers wordt met behulp van batdetectors gezocht naar koloniebomen en vliegroutes. Daarnaast hangt er vaste geluidsopnameapparatuur.

Tellers

Gerben Achterkamp, Cees Mostert en Bart Noort

Resultaten

De sinds 1986 bekende vliegroutes vanuit de landgoederen naar het duin zijn driemaal geteld. In het najaar werden op 8 oktober weer overdag actieve rosse vleermuizen gemeld. Nieuwe vaste verblijfplaatsen werden niet ontdekt. Van de twee vaste opnameapparaten zijn de gegevens nog niet verwerkt. Waarnemingen zijn ingevoerd op waarneming.nl, waarmee ze ook in de Nationale Databank Flora en Fauna komen. Die wordt door Waternet gebruikt bij werkzaamheden.

Excursie

Er was op 28 augustus tijdens De Nacht Van De Vleermuis een publieksexcursie, waar liefst 30 geïnteresseerden – van jong tot oud – op afkwamen. Er werden drie soorten gezien: rosse, water- en gewone dwergvleermuis.

Gegevensgebruik door Waternet

Voor werkzaamheden zijn de locaties van vaste verblijfplaatsen zeer belangrijk voor Waternet. Nieuwe werden helaas niet gevonden. Wel is bij enkele projecten waarbij gezaagd werd bij de werkgroep om advies gevraagd.

Vogels deel 1:

Broedvogel Monitoring Project (BMP) en atlastellingen

In de AWD, Bethunepolder en de Loenderveense Plas zijn broedvogels geteld. Gegevens gaan naar Sovon.

Loenen

Voor het twaalfde jaar op rij werden door leden van Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken broedvogels op onze drinkwaterproductielocatie in Loenderveen geteld.

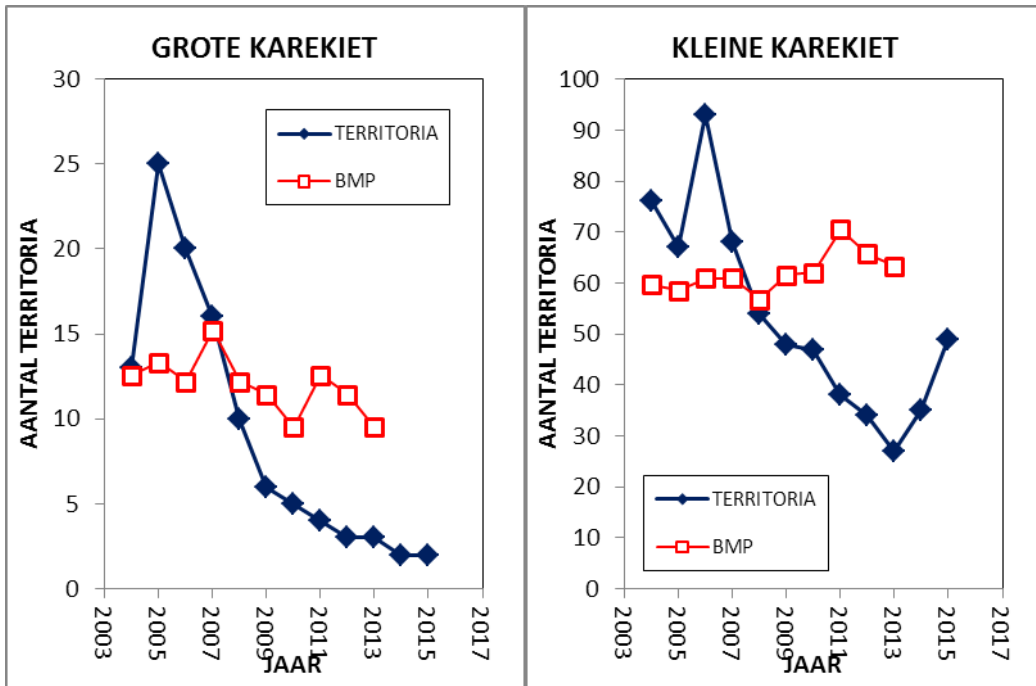
Tellers: Huub Casander, Izaak Hilhorst, Wobbe Kijlstra, Jan Mooij, Dirk Prop, Wouter Rohde, Hedwig Schoorlemmer, Piet Sporenberg (coördinator), Arnold Top, Rob van Veen, Joke van Velsen, Frits Wolfswinkel.

Resultaten

In Loenderveen nam het aantal ruiende grauwe ganzen de afgelopen jaren steeds verder toe. Zij vraten daarbij grote delen van de rietkragen weg. In de monitoringgegevens was zichtbaar dat bijzondere soorten zoals Grote Karekiet en Snor, waarvoor we binnen Natura 2000 de verplichting hebben om ze te behouden, sterk afnamen. Daarop besloot Waternet vanaf 2013 om de ganzen op afstand van de rietkragen te houden. Het riet is inmiddels zichtbaar herstellende. In de meest recente gegevens is een

Monitoring Waternet 2015

herstel te zien van de algemenere rietvogels als kleine karekiet. Ook rietzanger deed het weer iets beter – de dichtheden in dit gebied zijn op landelijke schaal erg hoog. Hopelijk volgen de meer kritische soorten, die deels afhankelijk zijn van ouder riet, in de komende jaren.

Opvallend is dat de krooneend in opkomst is als broedvogel. Het eerste paar zat er in 2008. In 2014 en 2105 broedde er resp. zes en vijf paar.

Verhoging van het waterpeil en het maaien en afvoeren van landriet in een klein deel van het gebied heeft geleid tot een bloemrijk nat land waar sinds 2011 weidevogels broeden. Helaas kwam de watersnip niet meer terug (tussen 2012 en 2014 1-2 paar) maar tureluur (4 paar) en Kievit (7 paar) waren weer goed vertegenwoordigd.

Gemaaid landriet: hier broeden sinds 2011 weidevogels (Piet Sporenburg)

Bekijk alle gegevens in de presentatie [Broedvogelinventarisatie Waterleidingplas Loenen 2004-2015](#).

Excursies

Tweemaal een publieksexkursie buiten het broedseizoen, samen met boswachter Nico Bouman (het terrein is niet vrij toegankelijk).

Gegevensgebruik door Waternet

Het is voor ons van groot belang om te weten of onze inspanningen voor rietherstel vruchten afwerpen. Dat lijkt voorzichtig het geval te zijn. Daarnaast is deze monitoring van belang met het oog op soorten

Monitoring Waternet 2015

die binnen Natura 2000 van groot belang zijn. Zo houden we de vinger aan de pols en kunnen we, indien nodig, het beheer aanpassen.

Bethunepolder

De Bethunepolder (Utrecht) is in 2014 heringericht na een gebiedsproces met Provincie Utrecht, Waternet, Staatsbosbeheer, boeren en bewoners. Daarbij is veel ruimte voor natuur. De effecten op broedvogels worden intensief gevolgd.

Tellers: Jack Folkers (coördinator), Daan van Werven, Gerhard Overdijkink en Cora Kuiper.

Resultaten

Er komt positief nieuws uit de Bethunepolder.

In totaal zijn tijdens BMP-ronden 4268 waarnemingen verwerkt op terreinen van Waternet en Staatsbosbeheer. 73 soorten kwamen tot broeden. Het gebied blijft goed voor weidevogels. Dat grutto en tureluur stabiel blijven (net als vorig jaar resp. 16 en 9 paar) en Kievit toeneemt (van 38 naar 44) is gezien het landelijke beeld een prima resultaat.

Op heringerichte delen kwamen net als vorig jaar kleine plevieren tot broeden (zes paar, vorig jaar vier). Voor de ingrepen ontbrak de soort. De 9 paar oeverwaluw die in 2014 door de herinrichtingsactiviteiten werd aangetrokken was dit jaar weer verdwenen. Dit is dan ook een soort die vaak verplaatst.

De rietvogels doen het goed, met toenames van Waterral (van 4 naar 7 paar), blauwborst (5 naar 9), kleine karekiet, rietzanger en rietgors.

Er verdwenen evenveel (al incidentele of schaarse) soorten als erbij kwamen: vijf. Helaas werd bijvoorbeeld ransuil niet meer gevonden, maar zomertaling was daarentegen een welkome aanvulling.

Gegevensgebruik door Waternet

De verzamelde gegevens maken deel uit van een monitoringprogramma dat is opgesteld in opdracht van Provincie Utrecht. Broedvogels spelen hierin een belangrijke rol. De effecten van de herinrichting kunnen hiermee gevolgd worden.

Amsterdamse Waterleidingduinen

In het noordelijke deel van het duin wordt geteld door leden van Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland (VWGZK) en in het zuidelijke deel door leden van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk (VNVN). Naast BMP is er ook nog geteld voor de landelijke atlas waar Sovon aan werkt.

Tellers VNVN

Willem Baalbergen, Gab de Croock, Jaap Deelder, Antje Ehrenburg (coördinator), Jaap Eisenga, George Hageman, Annelies Marijnis, Jan Jacobs (coördinator), Wim Plaatzer, Leo Schaap, Peter Spierenburg (atlas), Jan Veefkind, Koene Vegter en Jos Zonneveld.

Tellers VWGZK

Anne Balk, Ernst Cassée, Antje Ehrenburg, Wim de Groot, Udo de Haes, Hanneke Koeckhoven, Fred Koning, Henk-Jan Koning, Matthijs Kuijpers, Bernard Oosterbaan, Willem Oosterbaan, Arno Piek, Dolf Pull, Lex Pull, Janine Rensen (ook atlas), Nico Rensen (ook atlas), Nico Slotboom, Pieter Thomas, Wil Tamis en Piet van Vliet.

Resultaten zuidelijke AWD

Naar schatting is er 420 uur besteed aan tellen en verwerken van gegevens van de vijf getelde plots. Er werden geen nieuwe soorten gevonden, maar wel enkele bijzondere waarnemingen gedaan, zoals een paartje bergeend en een roepende wielewaal in het Hoegatterduin. In het Haasveld werden jongen gezien van de Kievit en heeft een vrouwtje tapuit wekenlang bij een konijnenhol gezeten zonder dat er een mannetje kwam opdagen. Ook is hier een zingende veldleeuwerik waargenomen.

Monitoring Waternet 2015

Ook hebben we in verenigingsverband een terreinomvattend nachtelijk onderzoek gedaan naar het voorkomen van de Houtsnip in de zuidelijke AWD en Langeveld (Zuid-Hollands Landschap).

Resultaten zuidelijke AWD

Vanwege zorgen over natuurherstelprojecten zijn met succes tellers gezocht voor twee nieuwe plots: Vinkenveld en Middenveld. In deze twee gebieden is in het najaar van 2015 onder andere Amerikaanse vogelkers verwijderd en er is geplagd. Bij de Beukenlaan was grauwe vliegenvanger terug van weggeweest. Verder werden geen interessante waarnemingen doorgegeven.

Gegevensgebruik door Waternet

Gegevens zijn dit jaar niet direct gebruikt. Eerder werd al in opdracht van Waternet door Sovon een analyse uitgevoerd over de BMP-gegevens van 1984-2012. Daar wordt komend jaar de periode 2013-2015 aan toegevoegd. Dit geeft een beeld van de ontwikkelingen in het duin. Die kunnen leiden tot vervolgonderzoeken. Zo is vanwege zorgen over duingraslandvogels afgelopen jaar in onze opdracht door Herman van Oosten onderzoek gedaan naar de ecologie van graspiepers en roodborsttapuiten, als vervolg op zijn bekende tapuitenonderzoek.

Publicaties

Het artikel *Broedvogels in eerste infiltratiegebied AWD* van Hans Vader en Antje Ehrenburg verscheen in Tussen Duin & Dijk 2015-1.

In hetzelfde tijdschrift verscheen "Duinen van Zuid-Kennemerland nog steeds bijzonder" (Tussen Duin & Dijk 2015:2) van Antje Ehrenburg.

Gegevens van broedvogelkarteringen uit de AWD kwamen terecht in Vrije Vogels, de vogelatlas van Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.

In voorbereiding: publicatie in Limosa, over 30 jaar BMP in de AWD (1984-2014), door Vincent van der Spek (Waternet), (Leo Schaap) VNVN, Jan Willem Vergeer (Sovon) en Antje Ehrenburg (VWG ZK). Het redactiecommentaar is inmiddels ontvangen.

In voorbereiding: de vogeltellingen van VNVN worden in het maartnummer van hun blad De Strandloper uitgewerkt.

Vogels deel 2: Overige tellingen

In de AWD en de Loenderveense Plas en Nieuwegein zijn diverse soorten wintertellingen gehouden. Gegevens gaan naar Sovon.

Loenen wintertellingen

De wintertellingen gaan hier ook gewoon in de zomermaanden door!
Tellers: zie broedvogels Loenen.

Resultaten

Er zitten altijd veel vogels in het gebied. Vooral smient en meerkoet zijn vaak algemeen. Nonnetjes zijn vaste prik in de winter en er zitten regelmatig krooneenden. Ook de exoot rosse stekelstaart duikt vaak op.

Publicaties

Voor *Watervogels in de Oostelijke Vechtplassen* van Jan van der Winden en Piet Spoorenberg zijn ook gegevens van Loenen gebruikt. Het werd gepubliceerd in Tussen Duin & Dijk 2015:4.

Monitoring Waternet 2015

Gegevensgebruik door Waternet

Voor diverse soorten overwinterende watervogels zijn de Oostelijke Vechtplassen, waar Loenderveen deel van uitmaakt, van zo'n groot belang dat ze binnen Natura 2000 zijn opgenomen. Belangrijk om ze goed te volgen dus!

AWD wintertellingen, Punt Transect Tellingen (PTT) en klapeksters

Tellers VNVN

Willem Baalbergen, Jan Veefkind, George Hageman, Jaap Deelder, Leo Schaap en Jan Jacobs (alle wintertellingen).

Tellers VWGZK

Wintertellingen: Chris van Deursen (+), Christine Kemp, Hans Vader, Pierre Teders, L. van Vliet en Piet van Vliet. PTT: Roelof Boddaert, Pim de Nobel, Janine Rensen, Nico Rensen.

Klapeksters

Pel van Hattum

Resultaten

De AWD blijft een goed gebied om wilde zwanen en grote zaagbekken te zien.

Gegevensgebruik door Waternet

De gegevens zijn niet voor beheerdoeleinden of analyses gebruikt, maar Waternet vindt dit wel belangrijk uit oogpunt van het meten van biodiversiteit en vanwege de bijdrage die het levert aan het landelijke beeld van overwinterende soorten.

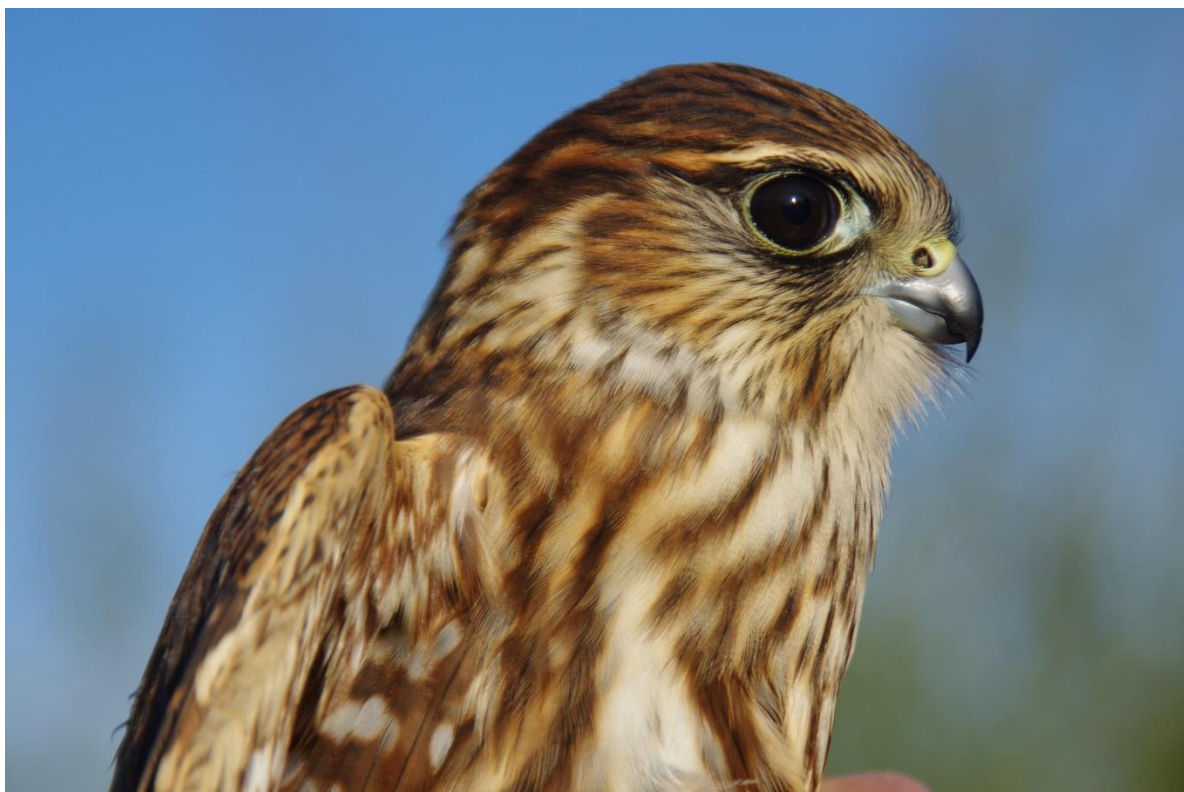
Vogels deel 3: Ringvangsten

Het vogelringstation in de AWD – dat afgelopen jaar vijftig jaar bestond – deed drie projecten: broedvogels (CES), trekvogels en roofvogels en uilen van de gehele AWD. Leuk was dat zich liefst vijf nieuwe assistenten meldden om aan te sluiten bij de activiteiten van het ringstation.

Op het ringstation werden ruim 7700 vogels van 84 soorten geringd. Ook werden ruim 1900 vogels teruggevangen die al een ring hadden. Tijdens het broedseizoen worden gegevens verzameld die broedvogeltellers niet kunnen meten, zoals overleving van jaar op jaar, plaatstrouw van individuen en reproductie.

Tijdens de trektijd was het Smelleken dat op 28 september in een hijsnet hing bijzonder: het was pas de tweede in vijftig jaar tijd.

Monitoring Waternet 2015

Dit jonge mannetje Smelleken op 28 september was pas de tweede die in het vijftigjarige bestaan van het ringstation gevangen werd (Hans Vader)

Resultaten roofvogels en uilen

Fred en Henk-Jan Koning inventariseren de gehele AWD op roofvogels en uilen en ringen, indien mogelijk, de jongen. Er zijn diverse gesprekken gevoerd met de roofvogeltellers, die het op verschillende punten niet eens zijn met het door Waternet gevoerde beheer.

Overzicht territoria en broedgegevens roofvogels en uilen in de AWD in 2015				
soort	# territoria	# nesten	# geslaagde nesten	# geringde jongen
Bosuil	18	9	5	12
Buizerd	19	18	15	28
Havik	11	8	5	10
Sperwer	2	1	1	0

Gegevensgebruik door Waternet

De gegevens van het ringstation zijn niet voor beheerdoeleinden of analyses gebruikt. Het is voor ons als duinbeheerders lastig om te sturen op trekvogels. De broedvogelmetering is op een te klein gebied om over representatieve gegevens voor het hele duin te kunnen spreken. Wel vindt Waternet dit onderzoek belangrijk: op landelijke schaal (alle CES-plekken bij elkaar) kunnen wél harde uitspraken gedaan worden over factoren die van grote invloed zijn op de broedvogelstand. De ringgegevens van de roofvogels zijn als zodanig niet bruikbaar voor beheerdoeleinden. Wel hebben de tellers ons geholpen bij werkzaamheden, om te voorkomen dat roofvogels verstoord werden, al was hier helaas ook onenigheid over.

Excursies

Op zes dagen waren er excursies. Daarbij was er bezoek van Stichting Duinbehoud, omdat enkele medewerkers het niet eens zijn met beheermaatregelen in het gebied en van RTV Noord-Holland in verband met de damhertenproblematiek. Op 17 oktober bezochten de deelnemers in groepjes het ringstation naar aanleiding van het vijftigjarige bestaan.

Monitoring Waternet 2015

Publicaties

[Jaarverslag Vogelringstation 2014](#)

Het stuk 'Twee langlevende bosuilen' van Fred en Henk-Jan Koning verscheen In Tussen Duin en Dijk 2015:3.

Vrije vogels in het boek vrije vogels: het hoofdstuk 'Havik tiran in het duin' pag. 131-143.

"Vogelringstation 50 jaar jong" in Witte weekblad van 11 november: een artikel naar aanleiding van een excursie naar het ringstation.

In het decembernummer van Fitis, het blad van VWG Zuid-Kennemerland verscheen "50 jaar vogels vangen en ringen" van Hans Vader.

Reptielen

Zandhagedissen AWD

Zoals ieder jaar werden weer zandhagedissen geteld. Gegevens gaan naar Ravon. Er zijn nog diverse vacante plots, dus wie zin heeft is zeer welkom!

Tellers: Antje Ehrenburg (coördinator), Niels van Esterik, Niek Frigge, Johan Goudzwaard, Axel Groenveld, Frans van der Hulst, Gert Jan Martens, Jasper Koster, Ok Overbeek, familie Van Strien, Arno Stoute, Mark van Til

Resultaten

Er kwam een bericht binnen dat de Stokmansberg zo kaalgevreten is door de damherten, dat er nauwelijks meer zandhagedissen zitten. Verder werden geen bijzonderheden gemeld.

Publicaties

"Twintig jaar Zandhagedissen" van Antje Ehrenburg en Ingo Janssen stond in tussen Duin & Dijk 2015:3.

Gegevensgebruik door Waternet

Zandhagedisgegevens zijn gebruikt voor aanvang van werkzaamheden in het duin.

Ringslangen

Door beheervrijwilligers worden in Loenen jaarlijks broeihopen voor ringslangen beheerd, om te voorkomen dat ze hun composterende werking verliezen. Eischalen van de slangen worden daarbij verzameld en uiteindelijk door de boswachter geteld. Dit geeft een indicatie van de populatie. Een voorzichtige conclusie is dat het goed gaat met de slangen.

Tellers

Beheergroep Loenen (zie aldaar); eischalen geteld door boswachter Nico Bouman.

Resultaten

Met 613 gevonden eischalen was het een bovengemiddeld jaar. Omgerekend hebben daarmee ca. 25 vrouwtjes gebruik gemaakt van de hopen.

Publicaties

Een kort stukje staat voor begin 2016 gepland voor Natuuronderzoek AWD.

Gegevensgebruik door Waternet

Monitoring Waternet 2015

De gegevens vormen de basis voor het broeihopenbeheer: het is duidelijk dat we daarmee door gaan, want de hopen worden goed gebruikt!

Amfibieën

Gegevens gaan naar Ravon. Niet alle plots zijn in 2015 geteld.

Tellers: Anne Balk, Ernst Cassée, Antje Ehrenburg (coördinator), Axel Groenveld, Peter Möhlmann, Wim Kuijper, Arnold Lammerts.

Resultaten

Er werden geen bijzonderheden gemeld.

Gegevensgebruik Waternet

Voor het herstel van (bijna) dichtgegroeide poelen wordt gebruik gemaakt van de gegevens. Op herstelde poelen waar niet geïnventariseerd wordt, heeft Waternet stagiairs ingezet om amfibieën te inventariseren.

Dagvlinders

In heel Zuid-Kennemerland zijn door deze KNNV-werkgroep 32 routes gelopen volgens de methode van het Netwerk Ecologische Monitoring. Gegevens gaan naar de Vlinderstichting. Daarnaast is langs de routes net als in 2007-2009 het bloemenaanbod geteld. Eén vrijwilliger richtte zich daarnaast op keizersmantels.

Tellers

Jo Abma, Mariëk Eggenkamp, Antje Ehrenburg, Marijke Elzenga, Tomas van Haaster, Truus Happel, Marja Hofman, Wim Hoogewerf, Caroline Kruseman, Frances Lambers, Joos Maaré, Hélène Meijn, Agaat Mesman, Co Mesman, Roel Mulder, Pipo Nicolas (coördinator), Ok Overbeek, Jan Plomp en Aad van der Voet (keizersmantels).

Resultaten

Het was, in de woorden van de coördinator, bedroevend slecht en in de AWD slechter dan in Zuid-Kennemerland. Wel leuk waren de keizersmantels die weer present waren. Ondanks flink zoekwerk werden geen rupsen van keizersmantel gevonden. Vijf routes in de AWD zijn met GPS ingemeten en per sectie gefotografeerd. Uit de bloemtellingen blijkt dat het nectaraanbod (inderdaad) sterk afneemt in de AWD.

Publicaties

Joop Mourik, 2015. Bloemplanten en dagvlinders in de verdrukking door toename van Damherten in de AWD. De Levende Natuur 116 4:85-190

Media, lezingen en cursussen

Over damherten en vlinders is gesproken met de Raadscommissie van de gemeente Amsterdam. Op 1 september stond er een interview over in Trouw met de titel *Damherten eten de duinen leeg*.

Met de Volkskrant werd gesproken over de heivlinder.

Naast de gebruikelijke vlinderavonden met lezingen was er een cursus vlinders herkennen en tellen.

Gegevensgebruik Waternet

Gegevens van de routes in zowel de AWD als Zuid-Kennemerland zijn gebruikt in een analyse van De Vlinderstichting (in opdracht van Waternet) om te bepalen of er effecten van damherten zijn op de

Monitoring Waternet 2015

vlinderstand (ja, is het antwoord; het rapport staat in het damhertdossier op waternet.nl/AWD. Vanwege de hoge druk op nectarplanten zijn voor duinparelmoervlinder en keizersmantel enkele grote nectarbronnen uitgerasterd.

Nachtvlinders

In principe wordt eens per maand op het Groot Zwarteveld gevangen met zowel een laken met licht als met een smeer.

Tellers

Jan Bischoff, Riek Bischoff, Maarten Eysker, Ben Kruijssen (coördinator), Tjesco Massaro en Siem Langeveld.

Resultaten

Opvallend waren drie blauwvleugeluilen – een vrij zeldzame trekvlinder – op 20 augustus. Zowel in september als augustus zaten ruim 150 hoornaars op het laken: de soort lijkt flink toe te nemen. Een vos ging er tijdens het smeren vandoor met de tas van Siem Langeveld.

Heel veel hoornaars op het laken (Riek Bischoff)

Gegevensgebruik door Waternet

Voor het meten van damherteffecten is van alle bekende nachtvlindergegevens (opgenomen in de landelijke database NOCTURA) uit de AWD een trendanalyse gemaakt. Die is vergeleken met eenzelfde analyse uit Zuid-Kennemerland. Het rapport is te vinden op waternet.nl/AWD.

Nachtvlinders zouden overigens weleens een goede indicator kunnen zijn van de kwaliteit van duingraslanden en daarom is het van belang dat ze gemeten worden voor een eventuele nadere analyse.

Monitoring Waternet 2015

Libellen

Deze KNNV-werkgroep telt in de AWD libellen binnen het Netwerk Ecologische Monitoring. Gegevens gaan naar de vlinderstichting. Daarnaast zijn larvenhuidjes onderzocht: het ultieme bewijs van voortplanting.

Tellers

Ron Bolland, Lydeke Citters, Hans Euwe, Hanneke Euwe-Stolte, Wim Konijnenberg, Frans Koning, Marja Koning (coördinatoren), Wim Kuijper, Renate Sprokkereef, Thijs van Trigt, Piet Veel, Lippe de Vries en Marion de Vries.

Resultaten

Het was een bijzonder jaar voor zuidelijke keizerlibel: nergens in Nederland werden zoveel exemplaren gezien als in de AWD. Net als vorig jaar werd weer copulatie en ei-afzetting vastgesteld. Van gevlekte witsnuitlibel werd net als vorig jaar voortplanting vastgesteld. Daarnaast werden diverse huidjes van noordse witsnuitlibellen gevonden.

Excursies

Er werd melding gemaakt van twee excursies en twee lezingen.

Gegevensgebruik Waternet

Libellengegevens worden direct voor het beheer gebruikt. In nauw overleg met de libellenwerkgroep zijn poelen opgeschoond. Het meest zichtbaar is een poel op het Groot Zwartevelde. Dit is een goede poel met bijzondere soorten als gevlekte witsnuitlibel, maar de poel was flink aan het verlanden. In overleg is bepaald welk deel van de vegetatie moest blijven staan en wat er afgegraven kon worden. Op herstelde poelen waar niet geïnventariseerd wordt, heeft Waternet stagiairs ingezet om libellen te inventariseren.

Mannetje Gevlekte Witsnuitlibel, Groot Zwartevelde, juni 2015 (Vincent van der Spek)

Monitoring Waternet 2015

Sprinkhanen

Op twee plekken worden in twee losse projecten sprinkhanen geteld: op de natuurbrug Zandpoort en op het Rozenwaterveld.

Tellers

Dick Groenendijk (natuurbrug) en Wilbert Kerkhof (Rozenwaterveld).

Resultaten

De sprinkhanentelling (viermaal per jaar) op de natuurbrug maakt deel uit van het monitoringprogramma van de brug. De typische duinsoort blauwvleugelsprinkhaan heeft de brug volledig gekoloniseerd, in flinke aantallen. Ook een andere typische soort, de duinsabelsprinkhaan, is vastgesteld.

Op het Rozenwaterveld werd het in 2003 gestarte monitoringprogramma voorgezet. Met proefvlakken worden de effecten van beheermaatregelen (niet beheerd/ gemaaid / ondiep geplagd / diep geplagd/ begrazing) op sprinkhanen gevolgd. Op 1 augustus werden liefst 354 blauwvleugelsprinkhanen geteld, tegenover 57 in het eerste jaar. Daarnaast zaten er ook 2400 bruine sprinkhanen en 1950 knopsprietjes: ongekende aantallen. De keerzijde van het zeer open landschap is dat een meer fytofiële soort als de snortikker duidelijk afneemt en de relatieve nieuwkomers sikkelsprinkhaan en zuidelijk spitskopje hier dit jaar verdwenen. De oorzaak van deze veranderingen ligt vrijwel zeker aan de hoge begrazingsdruk die de damherten uitoefenen op het terrein.

Publicaties

Wilbert was medeauteur van 'De sprinkhanen en krekels van Nederland', entomologische tabellen nr 8.

Gegevensgebruik door Waternet

De langjarige monitoring van het Rozenwaterveld geeft ons een geweldig inzicht in ontwikkelingen. Deze kennis gebruiken we bij beheer- en herstelmaatregelen elders in het gebied. De gegevens van de natuurbrug bieden inzicht in de ontwikkeling: het is de bedoeling dat de brug een integraal onderdeel uit gaat maken van het duin. Deze gegevens levert Waternet, zoals afgesproken, aan bij de provincie.

Kevers

Lieveheersbeestjes

Zowel in het zuiden als het noorden van de AWD wordt naar lieveheersbeestjes gekeken, in het kader van het project Lieveheersbeestjes Op Kaart, van EIS - kenniscentrum insecten, De Nederlandse Entomologische Vereniging en waarnemin.nl. Dat moet meer inzicht bieden in de verspreiding van lieveheersbeestjes. Uiteindelijk zal hier een atlas van verschijnen.

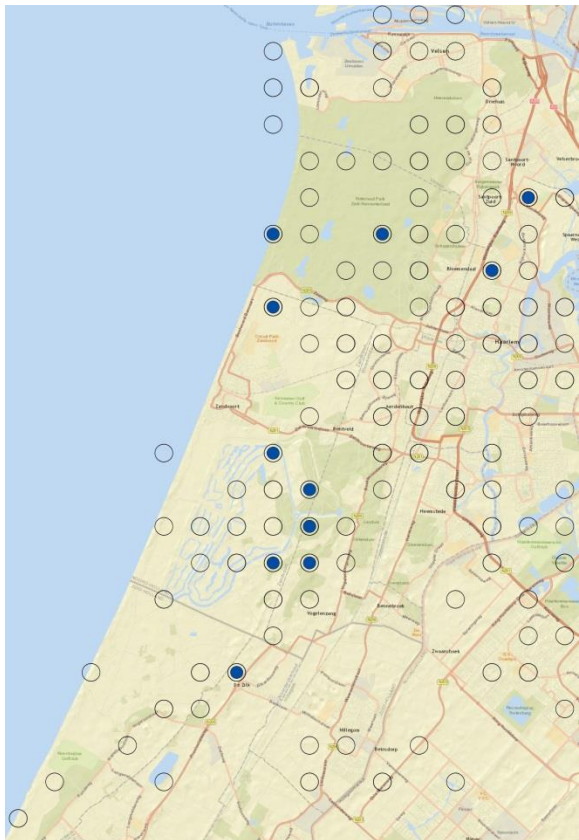
Tellers

Vincent Kalkman, Siem Langeveld en Wilbert Kerkhof

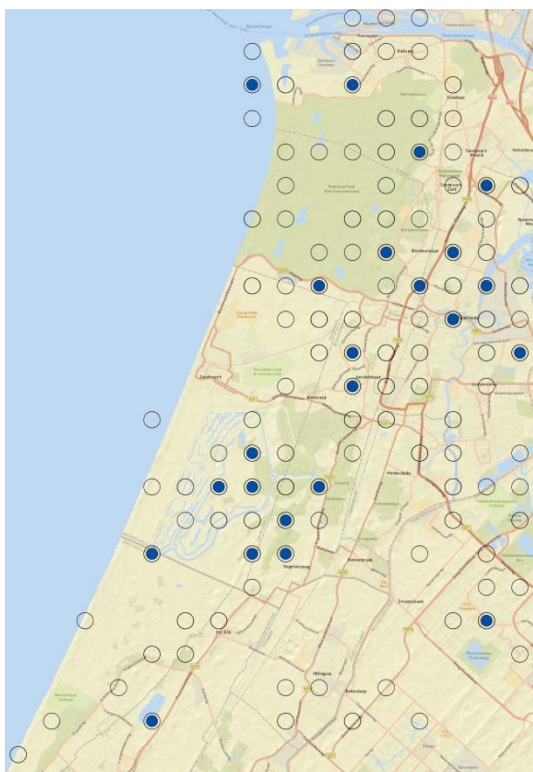
Resultaten

Van twee soorten zijn kaartjes gemaakt: harlekijnlieveheersbeestje en ruigtelieveheersbeestje. Blauwe rondjes zijn kilometerhokken waar ze in 2015 zijn waargenomen, de niet opgevulde stippen zijn kilometerhokken waar ze sinds 2000 wel gezien zijn, maar tijdens het project nog niet. Alle gegevens van Siem worden gebruikt

Monitoring Waternet 2015

Regionale verspreiding harlekijnlieveheersbeestje

Regionale verspreiding ruigtelieveheersbeestje

Monitoring Waternet 2015

Ruigtelieveheersbeestje (Theodoor Heijerman)

Gegevensgebruik door Waternet

Waternet ondersteunt echter graag dergelijke landelijke projecten, ook als we er niet direct gebruik van maken. Bovendien wordt de biodiversiteit van de AWD zo ook in kaart gebracht.

Loopkevers

Loopkevers worden op en rondom Natuurbrug Zandpoort geïntervariseerd.

Tellers

Michiel Boeken en Julian Brouwer

Resultaten

Er zijn acht reeksen van vijf vangpotten gebruikt, op en net buiten de brug. In totaal zijn ca. 50 soorten gevangen, waarvan zo'n 30 op de brug. Sommige soorten zijn in Nederland (tamelijk) zeldzaam of hebben een zeer beperkt verspreidingsgebied.

Van deze 30 zijn er 11 uitsluitend op de brug gevangen (soms in zeer lage aantallen, soms veelvuldig), en vijf overwegend op de brug. Het betreft met name kevers van het open duin; dat zijn over het algemeen pioniersoorten met een goed verspreidingsvermogen (gevlugeld). Wat dat betreft kan dus gezegd worden dat de brug als open duinbiotop herkend wordt. Dat kan ook duidelijk geïllustreerd worden aan de Bastaardzandloopkever (*Cicindela hybrida*): de onderzoeker had nog nooit zulke hoge dichtheden zien jagen als op het opengewerkte deel van de brug. Wat dat betreft is het te hopen dat er open plekken blijven bestaan. Op de natuurbrug zijn behalve loopkevers zijn vele andere groepen gedetermineerd, zoals pissebedden, oorwormen, duizend- en miljoenpoten, kakkerlakken, hooiwagens, mieren, en zijn een aantal groepen afgesplitst ter determinatie door experts (o.a. kortschildkevers, snuitkevers). Er zijn ook enkele bijzondere soorten duizendpoten gevonden, maar die moeten nog nader bekeken worden.

Monitoring Waternet 2015

Gegevensgebruik door Waternet

De gegevens bieden inzicht in de ontwikkeling van de natuurburg: het is de bedoeling dat de brug een integraal onderdeel uitmaakt van het duin. Deze gegevens levert Waternet, zoals afgesproken, ook aan bij de provincie.

Wantsen

Sinds 2013 worden wantsen geïnventariseerd in de zuidelijke AWD. Gegevens worden opgeslagen bij EIS - kenniscentrum insecten.

Tellers

Vincent Kalkman

Resultaten

Er werden geen bijzondere soorten of aantallen waargenomen.

Gegevensgebruik door Waternet

Hoewel we niet direct gebruik maken van de gegevens, levert het een waardevolle bijdrage aan de kennis over de biodiversiteit van het gebied.

Bijen

Teller

Pim Kuijken

Resultaten

2015 was zeer slecht voor de bijen. De teller wijt dit aan de massale aanwezigheid van de herten: "Alles wordt opgevreten en er bloeien nauwelijks bloemen. Ik vind de situatie alarmerend. De AWD blijft mooi, maar het zou voor de bijen en vlinders wel fijn zijn als er ook nog wat bloemen bloeien. Vooralsnog is het een kale bedoening." Daar kwam bij dat het droge voorjaar de lage bijenstand nog verergerde.

Desondanks waren er nog twee leuke vangsten. In juli was er een mannetje van de grote kegelbij (*Coelioxys conoidea*). Deze bij parasiteert op de kustbehangersbij (*Megachile maritima*). Een andere leuke waarneming was het op de vindplaats algemeen voorkomen van de tronkenbij (*Heriades truncorum*). Vorig jaar werd deze soort pas voor de tweede keer waargenomen in de AWD en nu waren er tientallen exemplaren. Tot voor kort kwam deze soort in het westen niet voor.

Gegevensgebruik door Waternet

Voor het meten van damherteffecten is van alle bekende bijengegevens uit de AWD een soortenlijst opgesteld. EIS Kenniscentrum insecten heeft op basis van trends van plantensoorten (waarvan soorten afhankelijk zijn) een inschatting gemaakt van trends. Het rapport is te vinden op waternet.nl/AWD.

Overig

Tellers

Siem Langeveld en Dirk Turkenburg

Resultaten

Tijdens lange struintochten werden keversoorten gevonden die ze nog niet eerder in de AWD zagen. Bij Zeerust een glikkruidhaantje *Phyllobrotica quadrimaculata* op, hoe kan het anders, glikkruid. Verder

Monitoring Waternet 2015

langs de Duinrell een egelskophaantje. Naar aanleiding van deze waarneming ben ik gaan kijken op een gelijkwaardige plek langs het Oosterkanaal. Hier vonden zij dezelfde soort en bovendien een tweede soort van deze familie, *Donacia thalassina* die voornamelijk voorkomt op waterbies. Op het duinkruiskruid werd in aantallen de nieuweling jacobskruidadvlo gevonden.

Gegevensgebruik door Waternet

Geen direct gebruik, maar aan het meten van de biodiversiteit leveren deze struiners een mooie bijdrage.

Micro-organismen

Dat vrijwilligers van alle markten thuis zijn blijkt wel uit het bemonsteren van micro-organismen in poelen van de AWD, vooral op het Groot Zwartevelde. Inmiddels is de onderzoeker ook in Meijndel gestart met dit onderzoek, zodat hij vergelijkingen kan maken.

Teller

Bas Kooijman

Gegevensgebruik door Waternet

Vooralsnog weten we niet wat we concreet met deze gegevens zouden kunnen doen (en Bas is daarvan op de hoogte), maar we vinden het wel boeiend. Het levert in elk geval een bijdrage aan de kennis over de biodiversiteit van het gebied – en zelf Nederland. Een dergelijk onderwerp zou wel eens heel belangrijk kunnen zijn.

Resultaten

Er is een start gemaakt om waarnemingen te plaatsen op waarneming.nl, maar het blijkt dat dit alleen kan met soorten die al in het archief staan, terwijl daar slechts weinig soorten inzitten. Klein spul is niet populair! Inmiddels is er een spreadsheet gemaakt voor o.a. ciliaten, die inmiddels in het systeem zijn gezet. Dit moet nog voor tal van andere groepen ook gebeuren (hetgeen heel wat werk is), en daarna kunnen de vele waarnemingen ingevoerd worden. De poel op het Groot Zwartevelde, doorgaans de beste, is in 2015 geschoond. Op termijn een vooruitgang, maar in de praktijk betekent dit dat het een jaar of 2-3 minder is voor de micro-organismen, omdat het sediment eerst moet verkitten. De meest organismen zitten op het sediment, of 1 mm daarboven. Met veel losse deeltjes kunnen ze er nog wel in zitten, maar ze zijn dan moeilijk te vinden. Het half-in-het-bos gelegen poeltje, dat twee jaar eerder onder handen is genomen, herstelt nu snel. Een gevlekte witsnuitlibel was een leuke verrassing.

Excursie

In februari was er een excursie voor 18 veteranen in het milieubeheer.

Publicaties

De soorten die zijn aangetroffen kun je hier vinden in [De micro-organismen van het Zwartevelde 2013/2014](#).

Monitoring Waternet 2015

Een platworm zoals deze *Castrella* is een karakteristieke soort in poelen van de AWD (Bas Kooijman)

Planten

Een KKNV-werkgroep bezoekt jaarlijks meerdere kilometerhokken, die met behulp van streeplijsten worden geïnventariseerd. Iedere 10 jaar wordt de gehele AWD op deze manier geïnventariseerd. Gegevens gaan naar Floron en zijn daarmee geborgd. Daarnaast is er een werkgroep die specifiek op orchideeën gericht is.

Tellers

KNNV: Kees Langeveld, Patricia Langeveld, Joop Mourik (coördinator), Cora Smink, Hans Smit, Harm Snater en Thijs van Trigt.

Resultaten KNNV Plantenwerkgroep

2015 was de afsluiting van 50 jaar botanische inventarisatie van kilometerhokken in de AWD. Het plantenonderzoek verloopt steeds moeizamer omdat de waarnemers de meeste soorten moeten determineren aan de hand van niet afgevreten resten van vegetatieve delen van planten. Er waren weinig bijzondere waarnemingen: kiemplanten van Groot heksenkruid in het Eiland van Rolvers, bloei van Bitterling in de Van Limburg Stirumvallei en van Betonie, Kruisbladgentiaan en Rietorchis binnen het hertenwerende raster bij het Rechte Schusterkanaal.

Zoektochten naar bekende groeiplaatsen van soorten van de Rode Lijst en andere bijzondere soorten op het Eiland van Rolvers en Groot Zwartevelde leverde weinig op. Veel soorten lieten zich helemaal niet

Monitoring Waternet 2015

meer zien of zijn als gevolg van vraat slechts vegetatief aanwezig. De koningsvarens op het Groot Zwarteveld zijn door vraat op sterven na dood zijn. Als redmiddel zijn rasters geplaatst.

Excursies en pr

Op 15 mei was er een inventarisatieexcursie naar het Eiland van Rolvers voor deelnemers en belangstellenden. Op 17 augustus werd het Groot Zwarteveld bezocht om bekende groeiplaatsen van bijzondere soorten aan de hand van GPS-navigatie op te sporen en het aantal planten opnieuw vast te stellen.

Op 13 augustus leidde Joop Mourik een verslaggever rond om de gevolgen van damhertenvraat te tonen en te bespreken: Trouw, 1 september 2015. Damherten eten de duinen leeg.

Publicaties

Joop Mourik, 2015. Bloemplanten en dagvlinders in de verdrinking door toename van Damherten in de AWD. De Levende Natuur 116 4:85-190

Joop Mourik, 2015. Veenmosveldjes in de kalkrijke duinen. Duin, 2015-4.

Orchideeën

Tellers

Dirk Kapteyn den Boumeester, Jos Lammers en Aad van der Voet.

Resultaten orchideeënwerkgroep

De orchideeëntellers maken melding van het slechtste jaar ooit en wijten dit vrijwel geheel aan damhertvraat. Van rietorchis werden slechts enkele exemplaren gevonden, er werden nog maar vier bijenorchissen gevonden (die niet tot bloei kwamen) en de duinwespenorchis werd niet meer aangetroffen. Van de tientallen moeraswespenorchissen die nog werden gevonden, bereikten slechts drie planten het bloeistadium. Van de grote keverorchis werden nog wel 226 exemplaren geteld, maar door hertenvraat bereikte geen enkele plant het stadium van zaadzetting. De groeiplaats van drie Hondskruiden werd redelijk beschermd door duindoorn. Bosorchis verdween eerder al. In andere delen van het Nederlandse duin nemen orchideeën toe, maar de werkgroep vreest dat met de huidige hertenstand de orchideeën uit de AWD zullen verdwijnen.

Gegevensgebruik plantengegevens door Waternet

De plantengegevens zijn, naast de eigen publicatie van de KNNV, in opdracht van Floron en EIS Kenniscentrum Insecten gebruikt bij de analyses van de effecten van damherten. De rapporten zijn te vinden op waternet.nl/AWD.

Er zijn enkele keren Waternetters met de orchideeënexperts op pad geweest, met het idee om delen bijvoorbeeld uit te sparen bij werkzaamheden. Vanwege het veelal ontbreken van orchideeën was dit echter erg lastig. Vanwege damhertvraat zijn de koningsvarens op het Groot Zwarteveld nagenoeg verdwenen. In overleg met de plantenwerkgroep zijn deze als noodmiddel uitgerasterd.

Mossen

Waarnemingen worden in principe doorgegeven aan de Bryologische en Lichenologische Werkgroep (BLWG) en daarmee is de dataopslag centraal veiliggesteld. Na een groot verschil in inzicht zijn de coördinator van de mossenwerkgroep en Waternet uit elkaar gegaan. Een nieuwe coördinator is zeer gewenst. Er werden geen resultaten ontvangen.

Monitoring Waternet 2015

Korstmossen

Waarnemingen worden doorgegeven aan de Bryologische en Lichenologische Werkgroep (BLWG) en daarmee is de dataopslag centraal veiliggesteld.

Tellers

Hans Toetenel

Resultaten

In vier bezoeken werd rondom De Zilk gezocht naar Cladonia's in de heidevegetaties en de aanliggende gebieden, waaronder de Voorkant, Paardenkerkhof, 't Heitje en Sasbergen. Gebieden rondom de Langevelderslag (Van Limburg-Stirumvallei, Verbrande vlak en Boeveld) zijn tweemaal bezocht. Tot slot was er een NEM-inventarisatie in kilometerhok 92-478. Leuke waarnemingen van zeldzame terrestrische soorten waren duinknoopjeskorst (*Bacidia bagliettoana*), Leptogiums en Collema's. Ook was er een aantal zeldzaamheden op steen nabij de Langevelderslag, waaronder *Caloplaca lactea* en *Verrucaria dolosa*.

Gegevensgebruik door Waternet

Hoewel we niet direct gebruik hebben gemaakt van de gegevens, levert het een waardevolle bijdrage aan de kennis over de biodiversiteit van het gebied.

Schimmels

In de AWD worden zowel wasplaten als houtzwammen geïnventariseerd.

Houtzwammen

Tellers

Jo Abma, Jan Bischoff Tulleken, Riek Bischoff Tulleken, Leo van der Brugge (coördinator), Chris van Daalen, Agaat Mesman, Annet Kessler, Marja Koning, Co Mesman, Fred Stroeve Alphons Vaessen.

Resultaten

Er zijn op dinsdagen – buiten de zomerstop – tien verschillende terreinen geïnventariseerd en op vrijdagen vier. Leuke soorten die werden gevonden waren spatelhoortje (*Calocera pallidospatulata*) en leerachtige korstzwam (*Porostereum laevigatum*).

Publicaties

Kopij ingeleverd bij Natuuronderzoek AWD.

Monitoring Waternet 2015

Spatelhoortje (Leo van der Brugge)

Leerachtige korstzwam (Leo van der Brugge)

Gegevensgebruik door Waternet

Hoewel we niet direct gebruik hebben gemaakt van de gegevens, levert het een waardevolle bijdrage aan de kennis over de biodiversiteit van het gebied. In het recente verleden is rekening gehouden met wasplaten bij natuurprojecten.

Monitoring Waternet 2015

Poelen

De onderzoeker volgt al jaren de ontwikkeling van poelen in het duin en hij kijkt daarbij naar diverse soortgroepen als waterplanten, watermollusken, libellen en amfibieën. Ook doet hij hydrobiologisch onderzoek aan een uitgebaggerde poel (Life+) en geologisch/malacologisch onderzoek in noordpunt van Limburg Stirumvallei.

Teller

Wim Kuijper

Resultaten

Het onderzoek in de van Limburg Stirumvallei in 2015 heeft een opvallend resultaat opgeleverd. Hier blijken diverse schelpenfauna's aanwezig in oude, begraven bodems. Naast zoetwatermollusken van vroegere duinplasjes is er een bosfauna aangetroffen. De dieren hebben hier in een oud, nat tot vochtig, gemengd loofbos geleefd. Verschillende soorten landslakken zijn tegenwoordig zeldzaam in de duinen; het bijenkorfje (*Spermodea lamellata*) is zelfs levend en uit het Holoceen onbekend in Nederland (jaren geleden heeft dit diertje op één plek in Drente geleefd). Ook zijn de resten van een Noordse woelmuis en een bosmuis gevonden. Een publicatie over de vondsten is in voorbereiding.

Het bijenkorfje is een kleine landslakje dat leeft in oud loofbos en is aangetroffen in een oude bodem in de Van Limburg Stirumvallei. De komt niet (meer) in Nederland voor (Wim Kuijper).

Monitoring Waternet 2015

Publicaties

Amsterdamse Waterleidingduinen – Eiland van Rolvers. Onderzoek 6 poelen op waterdieren en planten in 2012 - 2014. Intern rapport. 3 blz., 1 tabel. (voor Waternet).

Amsterdamse Waterleidingduinen – Groot Zwartevelde. Onderzoek 23 poelen op waterdieren en landslakken in 2012 - 2014. Intern rapport. 1 blz., 1 tabel (voor Waternet).

Excursies

Twee excursies: met journalist Michel Verschoor i.v.m. stukje in Struinen nr. 85 en met twee studenten van de Vilentum Hogeschool (Almere) op het Eiland van Rolvers voor hun onderzoek naar poelen voor Waternet.

Gegevensgebruik door Waternet

Het werk aan de poelen wordt door Waternet gebruikt om het beheer te evalueren. Resultaten worden gebruikt bij herstel van andere poelen. De uitgestoven plek in het Van Limburg Stirum wordt inmiddels beter beschermd, zodat er geen werkverkeer overheen rijdt.

Historie

De historische Werkgroep AWD

Leden

Antje Ehrenburg (coördinator), Theo van Gijlswijk, Christien Kemp, Ina Mostert, Theo Olsthoorn, Hans Vader, Joost Veer (grenspalen; buiten werkgroep), Gerard de Waard

Resultaten

Er was archeologisch onderzoek en er werd o.a. gespeurd naar gegevens over jachtheren, genealogie, nieuw opgedoken oude foto's, etc. Er zijn diverse botten van Edelhert en Wild Zwijn aangetroffen (determinatie door Naturalis). Niet is altijd duidelijk of dit afkomstig is van voor de jacht uitgezette dieren (dit gebeurde door de graven van Holland) of van wilde dieren van veel langer geleden. Het archief van de werkgroep werd ondergebracht op de zolder van Pompstation 1853 (Waterleidingmuseum aan Leidsevaart. Het grenspalenarchief werd beheerd en er is gewerkt aan een Facebookpagina van de werkgroep.

Excursies en pr

Er was een deelname aan de Open Monumentendagen in september. Medewerking aan blad de INVO Vogelenzang. Er was contact met diverse verenigingen in de regio zoals Ons Bloemendaal, Genootschap Oud Zandvoort en St. Oud De Zilck

Publicaties

"Aardewerk uit Late IJzertijd" in: Natuuronderzoek 2015-1, door Bert van der Valk en Hans Vader.

In voorbereiding: artikel voor Westerheem over vondsten Witteveld (samen met archeoloog Bert van der Valk). Opmerking: waarschijnlijk is publicatie in dit blad lastig (te veel beschrijvend).

In voorbereiding: artikel voor Tussen Duin en Dijk over militair kustlandschap in Noord-Holland, door Nick Warnerdam

Monitoring Waternet 2015

Bijzonder rijk versierde scherf uit Late IJzertijd, afkomstig uit Geul 34 (Witteveld), vondst: 1963 door Ab Lagerweij, op naam gebracht en gecategoriseerd in 2014. Collectie en foto: Hans Vader

Monitoring Waternet 2015

Chris van Deursen 1939-2015

Chris van Deursen (Den Haag, 1939) overleed op 25 juli 2015 onverwacht aan het einde van een vakantie in Zuid-Spanje met zijn dochter, schoonzoon en twee kleinkinderen.

Chris was vooral actief in de Kennemerduinen, onder andere als roofvogelonderzoeker en ringer. Een terrein dat hij mede goed kende, omdat hij lang werkzaam was geweest bij collega-duinbeheerder PWN. Maar de AWD waren hem zeker niet vreemd. Samen met Pierre Teders telde hij de wintervogels in het Tweede Infiltratiegebied. Zijn speciale belangstelling ging daarbij uit naar wilde zwanen, waarover hij ook in Natuuronderzoek AWD schreef.

De laatste jaren was Chris als vrijwilliger minder actief: als mantelzorger voor zijn vrouw Mimi ontbrak hem daar de tijd voor. Mimi overleed uiteindelijk op 22 mei 2015. Hoewel hem dat zwaar viel, maakte hij nieuwe plannen. Hij wilde zich verder verdiepen in roerdompen en hij wilde daar over schrijven in Natuuronderzoek. Want schrijven, dat deed hij graag en veel. Daarmee was Chris niet alleen een inhoudelijke kenner, wist hij zijn kennis ook uitstekend met anderen te delen. Vaak over vogels, maar ook als redacteur van de Ecologische Flora van Eddy Weeda. Ook schreef hij boeken over (kust)natuur voor een breed publiek, onder andere voor kinderen.

We zullen zijn bijdragen missen.

Wij wensen Chris' familie en vrienden veel sterkte toe bij dit verlies.

Vincent van der Spek
Waternet